

О.В. Любінець, О.М. Орда (Львів)

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СМЕРТНОСТІ НАСЕЛЕННЯ ВІД ОСНОВНИХ ПРИЧИН В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПІ

Львівський національний медичний університет ім. Данила Галицького

Україна протягом тривалого часу переживає глибоку демографічну кризу. Рівень смертності населення, який є одним з найвищих у Європі, потребує термінових пріоритетних дій з боку держави з використанням досвіду таких країн, як Німеччина, Велика Британія, Іспанія, Польща.

Ключові слова: смертність, хвороби системи кровообігу, онкопатологія, дія зовнішніх чинників, Україна, Європа.

В Україні спостерігається високий рівень смертності населення, а динаміка основних медико-демографічних процесів відзначається довготривалою стагнацією, у зв'язку з чим основною метою демографічної політики має бути подолання медико-демографічної кризи: збереження та поліпшення стану здоров'я населення, подовження тривалості здорового життя, зниження рівня передчасної смертності від причин, яких можна уникнути, а також подовження тривалості

й підвищення якості життя хронічно хворих осіб та інвалідів [2–5].

Мета роботи – провести порівняльний аналіз домінуючих причин смерті населення в Україні та інших країнах Європи.

Матеріали та методи

Матеріалом дослідження були дані про смертність населення від хвороб системи кровообігу, онкопатології та дії зовнішніх чинників в Україні, Великій Британії, Іспанії, Німеччині та країнах-сусідах: Білорусії, Польщі та Російській Федерації у 1991–2009 рр. за даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) [6]. Використано методи системного підходу, статистичний та епідеміологічний.

Результати дослідження та їх обговорення

З 1991 р. чисельність населення України почала неухильно скорочуватися (рис. 1). У нашій державі зафіксовано найбільше зниження цього показника (–11,70%) порівняно з іншими країнами Європи. Тоді як в Іспанії, Великій Британії та Німеччині, навпаки, спостерігався приріст населення. Негативні тенденції зниження чисельності населення, проте меншою мірою, спостерігалися в Білорусії та Російській Федерації. Основною причиною таких змін в Україні стало значне зростання рівня смертності населення та зниження народжуваності. Так, у 1991 р. загальний показник смертності становив 12,95‰ і досяг свого найви-

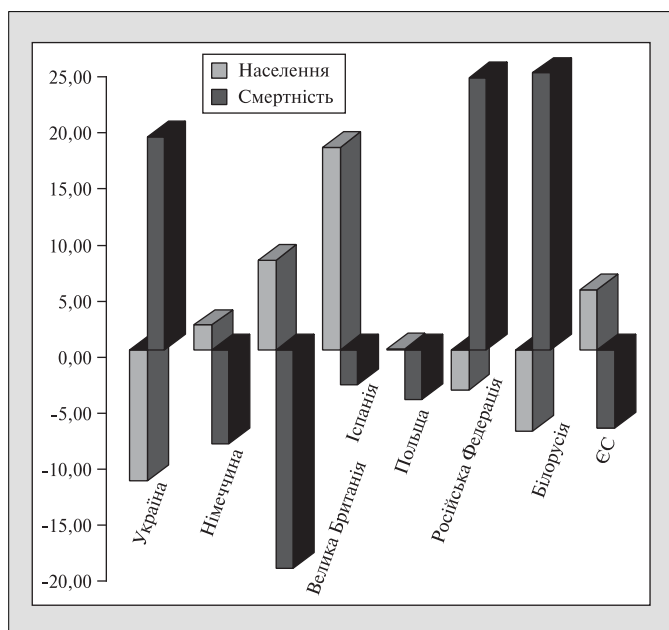

Рис. 1. Зміна (±%) кількості населення та рівня його смертності в Україні та інших країнах Європи в 2009 р. порівняно з 1991 р.

Таблиця 1

Смертність населення України та інших країн Європи у 1991–2009 рр., на 1000 осіб
(за даними ВООЗ, 2012)

Рік	Україна	Німеччина	Велика Британія	Іспанія	Польща	Російська Федерація	Білорусія	ЄС
1991	12,95	11,39	11,25	8,65	10,56	11,40	11,20	10,43
1996	15,27	10,78	10,93	8,95	9,98	14,21	13,95	10,34
2001	15,28	10,06	10,24	8,87	9,50	15,68	14,07	9,93
2006	16,27	9,98	9,44	8,43	9,69	15,21	–	9,62
2007	–	10,06	9,42	8,59	9,90	14,64	13,71	9,68
2008	16,37	10,28	9,44	8,47	9,95	14,62	13,83	9,72
2009	15,41	10,44	9,06	8,38	10,09	14,17	13,97	9,70
2009 до 1991 р., %	+19,00	-8,34	-19,47	-3,12	-4,45	+24,30	+24,73	-7,00

шого показника в 2005 р. (16,66‰). Протягом наступних п'яти років загальний показник смертності в Україні утримувався на високому рівні – 15,28–16,37‰. Такий показник формувалася в умовах прискореного демографічного старіння, яке за рахунок швидкого збільшення в складі населення контингенту осіб старшого віку не тільки структурно підвищило його, але й посилює темпи вимирання. Станом на 01.01.2011 р. в Україні зареєстровано 15,47% населення віком 65 років і старших. Порівняно з 1991 р., кількість осіб цього віку зросла на 24,3%.

В обраних для порівняння країнах Європи, як і в цілому по Європейському Союзу (ЄС), рівень смертності населення був на 30% нижчим, ніж в Україні; а в Російській Федерації та Білорусії – на 8,0–9,3% (табл. 1). В цих же країнах за 1991–2009 рр. зафіксовано найвищий рівень зростання смертності відповідно на 24,3% та 24,7%. В Україні смертність також підвищилася (на 19,0%). В інших же країнах рівень смертності знизився, найбільш виражено – у Великій Британії (на 19,5%).

Структура причин смерті населення України поєднує у собі елементи традиційної та сучасної структур патологій. Високий рівень смертності від ендемічних захворювань (хвороб системи кровообігу – ХСК, новоутворень) межує з не менш значущою смертністю від екзогенних причин (нешасних випадків, отруєнь і травм, інфекційних та паразитарних захворювань, деяких хвороб органів дихання й органів травлення). У 2009 р. в Україні 64,5% усіх смертельних випадків припало на три основні класи причин смерті: ХСК, новоутворень та нещасні випадки, отруєння і травми. Подібна ситуація спостерігалася в Російській Федерації (71,4%), Білорусії (64,3%) та Польщі (61,0%). Водночас, у Німеччині, Великій Британії та Іспанії ця група причин смерті дорівнювала 38,2–40,7% (рис. 2).

В Україні основною причиною смертності протягом 2009 р. були ХСК. Її показник становив 737,59

на 100 тис. населення, що перевищило показник країн ЄС у 2,1 разу. Тоді як в Іспанії, Великій Британії та Німеччині спостерігалися значно нижчі (у 3,4 разу) показники – 143,05–214,16. У Польщі вони були нижчими у 2,1 разу (356,25), а в Білорусії та Російській Федерації – на 18,5% (601,09) і 7,4% (682,98) відповідно (табл. 2). В Україні за 1991–2005 рр. рівень смертності поступово зріс (найвищий рівень у 2005 р. склав 827,18 на 100 тис. осіб): на початок 2010 р. порівняно з 1991 р. зростання дорівнювало 20,6%. В інших країнах (крім Білорусії та Російської Федерації) за цей же період значно (>40,0%) знизилася смертність від ХСК. Основною причиною смерті в цьому класі виступила

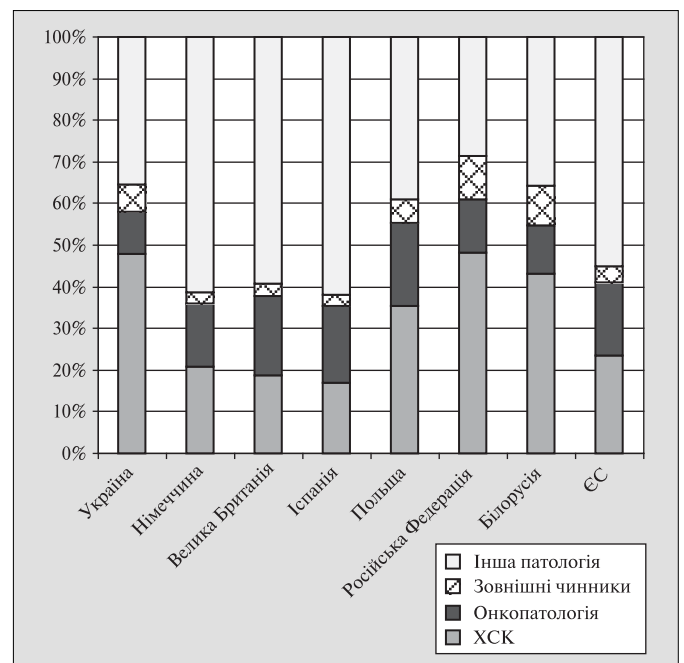

Рис. 2. Частка основних причин смертності населення України та інших країн Європи в загальній структурі смертності за 2009 р. (%)

Таблиця 2

Смертність населення України та інших країн Європи від хвороб системи кровообігу в 1991–2009 рр., на 100 тис. осіб (за даними ВООЗ, 2012)

Рік	Україна	Німеччина	Велика Британія	Іспанія	Польща	Російська Федерація	Білорусія	ЄС
1991	611,52	388,26	361,67	284,55	609,35	659,12	541,34	394,24
1996	774,58	335,22	308,95	239,13	524,63	755,70	710,27	353,09
2001	777,20	286,05	257,38	191,04	433,98	806,96	694,47	300,08
2006	801,63	239,27	196,95	159,03	372,19	782,41	–	250,78
2007	–	231,59	188,09	157,78	365,49	737,30	590,61	242,19
2008	781,39	223,27	181,56	151,33	356,90	724,24	587,15	233,31
2009	737,59	217,16	169,15	143,05	356,25	682,98	601,09	227,59
2009 до 1991 р., %	+20,6	-44,1	-53,2	-49,7	-41,5	+3,6	+11,0	-42,3

ішемічна хвороба серця, показник якої в Україні був найвищим у Європі (493,45 на 100 тис. осіб).

Специфічною на європейському фоні є ситуація зі смертністю від новоутворень. Це чи не єдиний із вагомих класів хвороб, смертність від якого в Україні традиційно нижча, ніж в європейських країнах. Така ситуація, на думку Е.М. Лібанової, безперечно, зумовлена реально нижчими рівнями смертності, оскільки смерть від новоутворень трапляється переважно у старшому віці, а значна частина померлих, особливо чоловіків, просто не доживають до цього віку, помираючи від інших причин [1]. При порівнянні коефіцієнта

смертності від новоутворень встановлено, що в Україні у 2009 р. вона становила 158,23 на 100 тис. осіб і практично не відрізнялась від показників Німеччини (159,89) та Іспанії (152,97). В цей же час у Російській Федерації смертність від онкопатології була на 15,1% (182,10), а в Польщі на 27,5% (201,75) вищою (табл. 3). Надважливим є віковий фактор, який не на користь України.

В Україні з 1996 р. хоча і спостерігалася позитивна динаміка зменшення показника смертності від зовнішніх причин (порівняно з 2009 р. на 37,8%), проте він перевищив відповідний показник у Польщі (в 1,7 разу),

Таблиця 3

Смертність населення України та інших країн Європи від онкопатології в 1991–2009 рр., на 100 тис. осіб (за даними ВООЗ, 2012)

Рік	Україна	Німеччина	Велика Британія	Іспанія	Польща	Російська Федерація	Білорусія	ЄС
1991	188,48	203,69	219,44	177,24	213,78	202,68	178,43	201,10
1996	176,80	194,17	203,51	176,02	213,82	195,82	180,34	194,82
2001	169,04	176,57	191,65	171,35	217,84	190,73	179,00	186,46
2006	161,65	165,00	179,33	158,38	210,24	181,23	–	175,19
2007	–	162,09	177,90	157,09	208,72	180,99	164,11	173,35
2008	159,08	162,66	175,95	154,59	204,71	180,41	165,52	172,24
2009	158,23	159,89	172,50	152,97	201,75	182,10	162,88	170,53
2009 до 1991 р., %	-16,0	-21,5	-21,4	-13,7	-5,6	-10,2	-8,7	-15,2

Таблиця 4

Смертність населення України та інших країн Європи від дії зовнішніх чинників за 1991–2009 рр., на 100 тис. осіб (за даними ВООЗ, 2012)

Рік	Україна	Німеччина	Велика Британія	Іспанія	Польща	Російська Федерація	Білорусія	ЄС
1991	118,67	49,72	32,04	44,41	86,76	145,08	111,94	58,05
1996	158,23	39,84	28,88	37,10	72,40	211,22	155,70	50,77
2001	150,01	34,25	29,28	33,74	64,09	224,10	165,36	45,35
2006	130,33	29,78	28,21	29,48	61,27	188,30	–	39,87
2007	–	28,01	27,62	28,36	59,77	171,83	139,33	38,72
2008	124,01	28,14	28,29	26,78	60,67	161,07	138,64	38,28
2009	98,44	27,93	27,52	24,44	57,62	147,17	133,57	37,14
2009 до 1991 р., %	-17,0	-43,8	-14,1	-45,0	-33,6	+1,4	+19,3	-36,0

Німеччині, Великій Британії, Іспанії (у 3,5–4,0 разу). Гірша ситуація, ніж в Україні, спостерігалася у 2009 р. в Росії та Білорусії, де цей показник був у 1,4–1,5 разу вищим, а у Білорусії він значно зріс – на 19,3% (табл. 4).

Висновки

Україна протягом тривалого часу переживає глибоку демографічну кризу. Рівень смертності населення в нашій державі, який є одним з найвищих у Європі, потребує термінових пріоритетних дій з боку держави з використанням досвіду таких країн, як Німеччина, Велика Британія, Іспанія, Польща.

З метою зниження рівня смертності необхідно:

- розробити і впровадити Державну програму з вирі-

шення медико-демографічних проблем на основі даних щодо смертності населення;

- проводити спеціальну підготовку медичних кадрів і працівників служб порятунку з надання невідкладної медичної допомоги, що значною мірою знизило б смертність населення від ХСК і нещасних випадків;
- розширити пропаганду профілактичних оглядів і здорового способу життя, особливо серед молоді.

Перспективи досліджень полягають у подальшому вивченні та аналізі смертності населення України порівняно з даними в інших країнах Європи, а також у підготовці актуальних рекомендацій щодо поліпшення ситуації.

Список літератури

1. Лібанова Е. М. Низька тривалість життя населення – основний прояв тотальної демографічної кризи в Україні / Е. М. Лібанова // Журнал АМН України. – 2007. – № 3. – С. 411–447.
2. Сучасні та прогностичні тенденції смертності населення України : монографія / Г. О. Слабкий, О. М. Орда, Л. А. Чепелевська, О. В. Любінець. – К. : МВЦ «Медінформ», 2010. – 180 с.
3. ATLAS OF HEALTH IN EUROPE / 2nd edition 2008. WHO Regional Office for Europe, Copenhagen, 2008. – 126 p.
4. Mathers C. D. Projections of Global Mortality and Burden of Disease from 2002 to 2030 / C. D. Mathers, Dejan Loncar // PloS Medicine. – 2006. – Vol. 3, № 11. – P. 2011–2030.
5. Matković T. Inequality, Poverty and Material Deprivation in New and Old Members of European Union / T. Matković, Z. Šućur, S. Zrinščak // Croat. Med. J. – 2007. – Vol. 48. – P. 636–652.
6. WHO [Electronic resource]. – Access mode : http://data.euro.who.int/hfad/b/shell_en.html. – Title from screen.

Дата надходження рукопису до редакції: 17.10.2012 р.

Особенности и сравнительная характеристика смертности населения от основных причин в Украине и Европе

О.В. Любинец, А.Н. Орда (Львов, Киев)

В Украине в течение длительного времени наблюдается демографический кризис. Уровень смертности ее населения, который является одним из самых высоких в Европе, требует неотлагательных мер со стороны государства с использованием опыта таких стран, как Германия, Великая Британия, Испания, Польша.

Ключевые слова: смертность, болезни системы кровообращения, онкопатология, внешние причины смертности, Украина, Европа.

Features and comparative characteristics of mortality from major causes in Ukraine and Europe

O.V. Lyubinetz, O.M. Orda (Lviv, Kyiv)

Ukraine has been experiencing a deep demographic crisis for a long time. The mortality rate of the population of Ukraine, which is one of the highest in Europe, requires urgent priority actions of the government, using the experience of countries such as Germany, UK, Spain and Poland.

Key words: mortality, cardiovascular disease, oncopathology, external causes of death, Ukraine, Europe.

Рецензент: д. мед. н., проф. Л.А. Чепелевська.